

Nothing to Fear But Fear Itself Is Yiras Shamayim a Big Deal?

Rabbi Efrem Goldberg
Boca Raton Synagogue

1. Devarim 10:12

וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ שֶׁאֵל מִעֲמֶךָ כִּי אִם-
 לִירְאָה אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִלְכֹת בְּכָל-דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה
 אֹתוֹ וּלְעַבְדוֹ אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-לִבְבְּךָ וּבְכָל-
 נַפְשְׁךָ: לְשֹׁמֵר אֶת-מִצְוֹת יְהוָה וְאֶת-חֻקֹּתָיו אֲשֶׁר
 אֲנֹכִי מְצַוֶּךָ הַיּוֹם לְטוֹב לָךְ: הֵן לִיהוָה אֱלֹהֶיךָ הַשָּׁמַיִם
 וְשָׁמַיִם הַשָּׁמַיִם הָאָרֶץ וְכָל-אֲשֶׁר-בָּהּ: רַק בְּאַבְתְּיָךָ
 חָשַׁק יְהוָה לְאַהֲבָה אוֹתָם וַיִּבְחַר בְּיִצְחָק אֲחֵרֵיהֶם בְּכֶם
 מִכָּל-הָעַמִּים בַּיּוֹם הַזֶּה: וּמִלְתֶּם אֶת עַרְלַת

¹² Now, O Israel, what does HASHEM, your God, ask of you? Only to fear HASHEM, your God, to go in all His ways and to love Him, and to serve HASHEM, your God, with all your heart and with all your soul, ¹³ to observe the commandments of HASHEM and His decrees, which I command you today, for your benefit. ¹⁴ Behold! To HASHEM, your God, are the heaven and highest heaven, the earth and everything that is in it. ¹⁵ Only your forefathers did HASHEM cherish to love them, and He chose their offspring after them — you — from among all the peoples, as this day. ¹⁶ You shall cut away the barrier of your heart and no longer stiffen your neck. ¹⁷ For HASHEM, your God — He is the God of the powers and the Lord of the lords, the

2. Midrash Shocher Tov

טו טז) : (מד) דבר אחר אחת שאלתי מאת ה'. אמר חקב"ה לרוד בתחלה אמרת אחות
 שאלתי [ונג'] שנתתי בבית ה', וחזרת ואמרת לחיות בנועם ה' ולבקר בהיכלו, אמר
 לפניו רבונו של עולם לא יהא עבד שוה לרבו, בתחלה לא באת לנו באחת, שנאמר
 ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה (דברים י"ג), ואחר כך פתחת
 לנו במצוות הרבה, (מה) שנאמר ללכת בכל דרכיו (ולדבקה בו) ולשמור מצותיו
 [אמר חכמת] [ולדבקה בו] (יחזקאל כ"ג ט), הוי דין לעבד לחיות ברבו :

Halacha 2

What is the path [to attain] love and fear of Him? When a person contemplates His wondrous and great deeds and creations and appreciates His infinite wisdom that surpasses all comparison, he will immediately love, praise, and glorify [Him], yearning with tremendous desire to know [God's] great name, as David stated: "My soul thirsts for the Lord, for the living God" [Psalms 42:3].

When he [continues] to reflect on these same matters, he will immediately recoil in awe and fear, appreciating how he is a tiny, lowly, and dark creature, standing with his flimsy, limited, wisdom before He who is of perfect knowledge, as David stated: "When I see Your heavens, the work of Your fingers... [I wonder] what is man that You should recall Him" [Psalms 8:4-5].

Based on these concepts, I will explain important principles regarding the deeds of the Master of the worlds to provide a foothold for a person of understanding to [develop] love for God, as our Sages said regarding love: "In this manner, you will recognize He who spoke and [thus,] brought the world into being."

3. Rambam

1135-1204

Hilchos Yesodei Ha'Torah 2:2

את ה' אלהיך תירא: ב והואך היא הדרך לאהבת
 ויראתי. בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואי הנפלאים
 הגדולים ויראה מן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ מיד
 הוא אוהב ומשבח ומפאד ומתאהב תאזה גדולה לידע
 השם הגדול [6]. כמו שאמר דוד צמאה נפשי לאלהים
 לאל חי. וכשמחשב בדברים האלו עצמן מיד הוא נרתע
 לאחוריו ויפחד ויודע שהוא כריה קמנה שפלה אפלה
 עומדת ברעת קלה מעומה לפני תמים דעות. כמו שאמר
 דוד כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך מה אנוש כי
 תזכרנו. ולפי הדברים האלו אני מכאר כללים גדולים
 ממעשה רבון העולמים כדי שיהיו פתח למבין לאהוב
 את השם. כמו שאמר חכמים בענין אהבה שמתך כך
 אתה מכיר את מי שאמר ויהי העולם: ג כל מה שברא

4. R' Dovid Avudraham

14th c.

Birchos Ha'Shachar

ונכתב אבן הירחי נשאלתי על ענין הברכות שבהתחלתן מדבר כלפי השם כאלו הוא כנגדו ובסופן כאלו אינו כנגדו. במדרש (שו"ט טו). טעם לכולם ממה שנא' (תה' טו, ח) שויתי ה' לנגדי תמיד, כי כשמוזכר את השם ואומר ברוך אתה ה', הוא עומד לנגדו, וכיון שאומר אחר-כך מלך העולם, נמצא שאינו עומד נגדו, שרוצה לומר, אותו אלהינו שהוא מלך העולם הוא קדשנו במצותיו וצונו לעשותם. והריב"א נר"ו כתב שהטעם שתקנו הברכות בלשון נוכח ונסתר, מפני שהקב"ה נגלה ונסתר, נגלה מצד מעשיו ונסתר מצד מהותו. וגם הנשמה נראית ונעלמת, לכן הנפש מברכת בנכח ונסתר, כמו שנאמר ברכי נפשי את ה', וכל קרבי את שם קדשו (שם קד, א) ברכי נפשי את ה', ה' אלהי גדלת מאד וגו', עוטה אור כשלמה וגו'. מגערתך יוֹסוּן. והברכה היא בדבור הפה ומחשבת הלב. הלב נעלם והקול נשמע. והאדם מורכב מגוף ונשמה, וראוי היה לו לידבק בקונו ולעמוד נכחו תמיד מצד נשמתו, אלא שאינו יכול מצד גופו, לכן ברכותיו נכח ונסתר. וזה הטעם נכון הוא יותר מן הראשון.

Awe is totally different from instinctual fear. Man as animal is haunted by dread and filled with opaque fears; man as speaking spirit (cf. Onkelos, Gen. 2:7) is filled with purposive awe. Fear is a powerful, vital response, dark and obscure, of bodily and psychic shock caused by an outside threat. It is an instinctual, emotional driving force that bursts forth at times of danger out of the mad desire to exist and assumes unrestricted dominion over man in times of crisis. Clear thinking has no part in it. It is imbued with the secret of the vital force rooted in every living thing, the desire to exist. Fleeing under the pressure of fear is instinctive, without any flash of enlightening will. Fear-driven man often runs away without knowing where, what, or why. Sometimes running away misses its mark, enmeshing the fearful person in the very danger he is trying to escape. Shouting "fire" in a crowded hall often causes insane running, with people being trampled as a result of the crush of the stampeding crowd. One who is afraid of death sometimes commits suicide in order to save himself from the claws of his fear.

To paraphrase a saying of our sages, fear is good in small doses; in large doses it is harmful (see *Gittin* 70a). A little is good because it manifests the normal vigilance of the life instinct. Too much is harmful because exaggerated or pointless fear leads to

total insanity. Fear – as everyone knows – is the ultimate source of all neuroses and psychic anomalies in man. Not for naught did the Torah make use of the punishment of fear as the most terrible curse to seal the covenant in Deuteronomy:

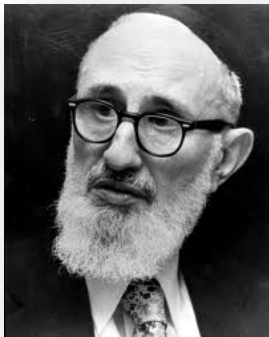
Yet even among those nations you shall find no peace, nor shall your foot find a place to rest. The Lord will give you there an anguished heart and eyes that pine and a despondent spirit... you shall be in terror, night and day, with no assurance of survival... because of what your heart shall dread and your eyes shall see (Deut. 28:65–67).¹³

5. R' Yosef Dov

Soloveitchik

1903-1993

U'Vikashtem Misham

Religiosity that remains too long in the realm of this terrible fear does not achieve its goal. It deteriorates into magic. The Torah commanded us to be in awe of God. Awe is born of the spirit that soars on high; its essence is an axiological position toward another, brought about by knowledge. Awe stems from assessment. Man assesses himself and “the Other.” Out of this comparison and assessment he comes to feel awe, which begins with knowledge of inferiority and a sense of shame, and ends with spiritual recoil, whose essence is spiritual elevation.

Fear and love are mutually contradictory, but awe and love do not negate each other. On the contrary, they are entwined with each other. A great personality can bring about feelings of love and awe at the same time. When the storm of longing overpowers the lover and draws him to love, it also reveals the awe, which is a love fierce as death, that sometimes takes the form of silent suffering. I love the other and yearn for him because of his greatness and majesty, but this valuation itself also leads to the retreat of the lesser one in the face of the greater one. Coming closer leads to an axiological diminishing of one’s self-image. Love contains equality of value but also the negation of value. “Honor your father and your mother” (Ex. 20:12) is juxtaposed with “Every person shall revere (*tira’u*) his mother and father” (Lev. 19:3) – honor and reverence go well together. The son does not fear his kind father and his gentle mother, and the Torah has never commanded us to fear our parents. Its emphasis is on reverence interwoven with enlightened, appropriate love. In this case, both of them [reverence and love] are rooted in gratitude. Similarly, our love and awe of God grow out of the experience of the connection between the universe and God. From this experiential awareness, the fiery attachment of love bursts forth, as well as the retreat of awe before His Majesty, a retreat which reflects absolute shame.¹⁴

6. *Berachos 33b*

The Gemara presents another teaching of R’ Chanina:
הכל בידו שמים חוץ – ואמר רבי חנינא – **And R’ Chanina said: Everything is in the hands of Heaven except for the fear of Heaven,**^[39] שנאמר, ועתה ישראל מה ה’ אלהיך שאל – **as it states: And now, Israel, what does Hashem, your God, ask of you, but merely to fear [Hashem, your God].**^[40]

The Gemara asks:

אָטוּ יִרְאַת שָׁמַיִם מִיִּלְתָּא וּוְטַרְתָּא הִיא – Is fear of Heaven, then, a small matter, as the verse implies?^[41] How could that be? וְהָאָמַר רַבִּי חֲנִינָא מְשׁוּם רַבִּי שְׁמוּעוֹן בֶּן יוֹחִי אֵין לִי לְהַקְדִּישׁ בְּרוּךְ הוּא – Why, R' Chanina said in the name of R' Shimon ben Yochai: The Holy One, Blessed is He, has nothing in his treasure house other than a store of the merit of fear of Heaven, as [the verse] states:^[42] the fear of Hashem, that is His treasure. If the fear of Heaven is the only achievement that Hashem values sufficiently to store it, it is, of necessity, a great matter.

The Gemara responds:

אֵין לְגַבֵּי מֹשֶׁה מִיִּלְתָּא וּוְטַרְתָּא הִיא – Yes! For Moses, who uttered this verse, it was a small matter, and he referred to it as such. וְהָאָמַר רַבִּי חֲנִינָא – For R' Chanina said: מִשְׁלַל לְאֲדָם שְׁמֹבְקָשִׁים – The situation is analogous to the case of a person from whom a large utensil was demanded and he had it available. הוּמָה עָלָיו כְּכֵלִי קָטָן – The utensil thus appears to him like a small utensil that is easy to acquire. קָטָן וְאֵין לוֹ – If, however, they demanded a small utensil from someone who does not have it – הוּמָה עָלָיו כְּכֵלִי גָדוֹל – it appears to him like a large utensil that is hard to acquire.^[43]

7. Rítva (Berachos)
R' Yom Tov b. Avraham Asevíllí
(1250-1330)

אָמַר ר' חֲנִינָא הֵבֵל בִּידֵי שְׁמַיִם חוּץ מִירְאַת שְׁמַיִם. פִּי, כָּל עֲנִין הָאָדָם אִם יִהְיֶה עֲשִׂיר אוֹ עֲנִי אוֹ אַרוּךְ אוֹ גוֹן אוֹ אוֹכֵם אוֹ חַיִּיר אוֹ חֲכָם אוֹ טַפֵּשׁ, חוּץ מִירְאַת שְׁמַיִם¹⁶⁷, וּמְצִינּוּ סִיוַע לְר' חֲנִינָא מְדַאמְרִינָן בְּגֵדָה¹⁶⁸ דְּמִלְאָךְ הַמְמוּנָה עַל הַהֲרִיזוֹן מִבֵּיא הַטַּפֵּה לְפָנֵי הַמְקוּם וְאוֹמֵר טַפֵּה זֶה חֲכָם אוֹ טַפֵּשׁ עֲשִׂיר אוֹ עֲנִי כְעוֹר אוֹ יִפֵּה אַרוּךְ אוֹ קָצֵר וְלֹא אָמַר צְדִיק אוֹ רַשָּׁע¹⁶⁹. אָטוּ יִרְאַה מִלְתָּא זוּטְרִתִּי הִיא. דְּקָאמַר כִּי אִם לִירְאַה אֵת ה' וְכו' ¹⁷⁰.

8. Ohr Ha'Chaim Ha'Kadosh
R' Chaim Ibn Attar
1696-1743

יב ועתה ישראל מה וגו' כי אם ליראה וגו'. כוונת הכתוב היא על זה הדרך, לפי שיש שתי הדרכות שחפץ ה' מישראל עשות, והם זו למעלה מזו, א' היא היראה, ולמעלה ממנה האהבה, ואמר להם שאינו מנקה מהם כי אם היראה:

וּפְעֻמָּה הַדָּבָר הוּא לְפִי שְׁהִירָאָה תְּסוּבָּה אַחֲסֵי לְלַכַּת בְּכָל דְּרָבָיו, כִּי הִירָא לֹא יִחַדֵּל מִיִּרְאַתוֹ אֲפִילוּ בְּאַחַת מֵאַלְפֵי שְׁעָלָיו לְעִשׂוֹת, וְלֹא זֶה בְּלַדָּה מְגִיעֵמוּ אֵלֶּה עוֹד לוֹ וְלֹא־הֵבֵה אוֹתוֹ, הִרִי שְׁהִירָאָה הִיא פֶּתַח לִכְנוּס לְשַׁעַר הָאֱהָבָה, וְלֹא כְּשֶׁאָמַר הַכְּתוּב מִה ה' שׂוֹאֵל כִּי אִם לִירְאַה, דְּקִדְקַק לוֹמַר וְעַתָּה, פִּירוּשׁ מִה שְׂהוּא שׂוֹאֵל לִירְאַה הוּא עַתָּה, בּוֹמֵן הַזֶּה שֶׁאֵתָּה צָא לִישָׂא עוֹל הָאֱלֹהוֹת, אֲבָל אֵין זֶה תְּכַלִּית מִה שְׁחַפֵּץ מִמֶּנּוּ עֲשׂוֹת, אֵלֶּה שׂוּה יַעֲמִידֵנוּ בְּגֵדֵר הָאֱהָבָה:

וְדָרְךְ זֶה יִתְיַשֵּׁב מֵאֲמַר מִה וְגו' כִּי אִם וְגו', שְׁבַעֲרַךְ הָאֱהָבָה שְׁהִיא דָבָר הַמְקוּוּהָ תְּהִיָּה הִירְאַה מִלְתָּא זְנוּטָתָא, וְצַנְטָרָא (נִכְיֹת לְגוֹ) שְׁאֲמַרו אָטוּ יִרְאַה מִלְתָּא זוּטְרִתָּא וְכו', הַכוּוּנָה הִיא כִּיּוֹן שְׁבַעֲרַךְ מְשִׁיבָה גְדוּלָה הִיא לֹא תִקְרָא קִטְנָה, הַגַּם שְׁבַעֲרַךְ הָאֱהָבָה הִיא לְמַטָּה מִמֶּנָּה, וְחִירָךְ לְגַבֵּי מִשָּׁה וְכו', שְׁגַם שְׁבַעֲרַךְ הַמְשִׁיבִים יִשְׁנֶה בְּגֵדֵר קָטָן: עוֹדֵד יִתְבָּאֵר עַל זֶה הַדְּרָךְ, לְפִי שִׁיעֵלָה עַל דַּעַת אָנוּשׁ שְׁהַעוֹבֵר פִּי ה' נִפְלְאָתָא הִיא מִמֶּנּוּ הַשְּׂגָתָה רְלוּנוּ יִחְבְּרָךְ, לֹא אָמַר אֵלָיו וְעַתָּה וְגו', פִּירוּשׁ וְעַתָּה הוּא תְּשׁוּבָה, כְּאוֹמְרָם ז"ל (ב"ר כ"ו) אֵין וְעַתָּה אֵלֶּה תְּשׁוּבָה, מִה ה' אֱלֹהֶיךָ שׂוֹאֵל מִעֲמֶךָ לְתַקֵּן מִשׁוּבְתֶךָ כִּי אִם לִירְאַה לְבַד, כֹּה יִתְרַחֵה ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ:

9. R' Yitzchak Hutner
Igros U'kesavim

Fear without love—surely there is here a deficiency of love; love without fear—there is nothing here at all.

10. *Kli Yakar*
 R' Shlomo Efraim Luntschitz
 (1550-1619)

ראו כל הנוראות אשר עשה ה' למען תהיה יראתו על פניהם, או ודאי הייתי שואל דבר גדול כי ודאי קשה להכניס את האדם בעול היראה כי רב הוא. אמנם ועתה רצה לומר הדור הזה אתם ראו (ויסיה ב לא) כי בעיניכם ראיתם כל הנוראות אשר עשה האלהים כדי שייראו מלפניו וכבר אתם מורגלים במדת היראה, לפיכך ועתה באשר הוא שם שאלה קטנה ה' שואל מעמך, וזהו שאמרו לגבי משה זה דור המדבר שהיו בזמן משה, להם ודאי מילתא זוטרתא היא היראה, ומן היראה יבא למדריגת האהבה, זהו שנאמר ולאהבה אותם. ומסיים לטוב לך היינו קבול שכר כפידוש רש"י, והזכירו בסוף לומר שסוף השכר לבא מעצמו ולא שתהיה תחילת כוונת עשייתך לשם קיבול פרס:

וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מַה ה' אֱלֹהֶיךָ שֹׂאֵל מֵעַמְךָ כִּי אִם לְיִרְאָהוּ. רז"ל אמרו (ברכות לג:) וכי היראה מילתא זוטרתא היא, אין לגבי משה זוטרתא היא. ומקשים כאן וכי בעבור זה אמר לכל ישראל מה ה' שואל מעמך. ויש מתרצים לגבי משה היינו כשהיו ישראל אצל משה שהיה מדריכם במדת היראה, אז זוטרתא היא:

ואני אומר שזהו כוונת הפסוק שאמר ועתה ישראל, מה הוא ועתה, אלא לפי שנאמר אח"כ וירעתם היום כי לא את בניכם אשר לא ידעו ולא ראו את מוסר ה' אלהיכם וגו', וכל הסיפור עד ענייכם הרואות את כל מעשי ה' וגו', כך ביאורו, אילו בקשת היראה מן בניכם אשר יקומו מאחריכם אשר לא

V. 12. וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל, and now since all that has happened up till now must have made it clear to you that all happiness in your future only depends on your faithfully carrying out all that God demands of you, what is it then that He does demand of you?

מַה: what other than.—According to the cantillation לְיִרְאָהוּ and לְאֵהָבָה are not three separate demands, but לְיִרְאָהוּ and לְאֵהָבָה are the consequence of לְיִרְאָהוּ, to fear God in such a manner that it leads to our going in all the paths of God, which, in its turn, leads to the love of God. For ה' יִרְאָהוּ אֵת means: to keep God in His Greatness and Loftiness ever in one's mind. (see Gen. on II, 19 at end of notes,) לְיִרְאָהוּ בְּכָל דְרֹכָיו: and thereby be induced to strive for all the goals, the way to which He has taught us. And this developing all our forces, in the Presence of God, to the goals He has set before us in the ways which He has taught us to take, brings us happiness; these goals and these ways run so much in line with our true nature, the paths He indicates are such pleasant ones — דְרֹכָה דְרִיבֵי נֹעֵם — and the feeling of living under His Eye and achieving what He meant us to accomplish is such a happy feeling of beatitude that this God-fearing treading His paths itself begets the love of God, אֵהָבָה ה', that knows no higher delight than אֵהָבָה ה' to give oneself up entirely to God and to know that one is near to Him; וְלֵעֲבֹד, and out of this love to let all one's thoughts and feelings of the heart and all spiritual and material forces of one's life rise to the service of God, to accomplish His purposes on earth.

This ה' יִרְאָהוּ אֵת is permanently the one root of all our living and acting in the Presence of God. It is the one thing that God has laid entirely in our own hands הַכֹּל בְּיַד שָׁמַיִם חוּץ מִיִּרְאָהוּ שָׁמַיִם ("everything is in God's Hands except the fear of God" I.L.). It is the one thing that is עֵמֶךָ so that God can demand it מעמך. It is the one thing out of all that He gives us, and with all that He gives us that He expects back from us to Him. אֵין לוֹ לְהִקְבֹּל ה'. (Berachoth 33,b). ("the only thing God has in His treasury is the store of 'Fear of God'" I.L.). It is the key to all knowledge and having it completely is the aim of all knowledge. כִּי אָדָם שֵׁשׁ בו תורה ואין בו יראת שמים דומה לגובר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצונות "Every man who has knowledge of Torah but has no "fear of God" is like a treasurer who has been handed the keys of the inner chamber of the treasury but not the keys to the outer one, how shall he get in to the treasure"? (Sabbat 31,b), and דַּרְתָּא וְתַרְצָא חַבְלָא עַל דְרִיתָ לֵי דַרְתָּא וְתַרְצָא (How absurd for man to make a gate-way for his court when he has no court i.e. the Torah is only a gate for the "fear of God", what folly to get the "gate" without having what the gate is to lead into, I.L.).

11. R' Shimson
 Raphael Hirsch
 1808-1888

12. Mesivta Gemara Berachos

מדוע אמר משה לישראל שיראת שמים הוא דבר קטן

אין לגבי משה מילתא זוטרתא היא. בתירוץ הגמרא יש להבין מדוע מחמת שהיראה נחשבת למשה כדבר קטן, יש להחשיבה כך גם לגבי ישראל שלא היו בדרגתו של משה. ונאמרו בכך כמה פירושים:

א. הר"ן (דקט"ו, הלכות פסוקי) פירש, שיש דבר שלאחר שעמל האדם וטרח להשיגו כשרואה ונחשב אצלו חשיבות הדבר לא יחשב בעיניו כל הטרחה שטרח בהשגתו, וכן יש דבר שהאדם מאוד חפץ בו וכבר קודם שמשגיגו לא יתחשב בטרחה להשיגו מרוב אהבתו לדבריו, אמנם למי שאינו מכיר ואינו חושק בדבר יחשב כקושי גדול להשיגו, וזהו שאמר משה לישראל לאחר שהשיג את היראת שמים, שידעו שאם יחפצו בה מאוד ויבינו את המעלה הנשגבה שבה תהיה בעיניהם כדבר קטן שקל להשיגו.

ב. בצפנת פענח (מהמ"ט, פרשת עקב) פירש, שאמנם למי שעדיין לא הגיע לדרגת יראת ה' גראית לו מעלה זו כגבוהה וקשה להשיגה, אך מי שכבר זכה במעלה זו אינו מבין איך אפשר להתנהג בעולם בלא יראת שמים, וממילא בעיניו היא פשוטה להתנהג בה, ולכן תירצה הגמרא שלגבי משה שכבר הגיע לדרגת יראת שמים היא נחשבת כדבר קטן.

ג. ועוד פירש, שעל קבלת התורה כתוב (שמות כ"ג) 'ובעבור תהיה יראתו על פניכם', ומוכח מכך שמעמד קבלת התורה באותה ומופתים ומוראים גדולים גרם לכני אותו הדור שתהיה יראת ה' חקוקה בליבם, ומשום כך לגבי משה שקיבל בעצמו את התורה מהקב"ה היתה היראת שמים כל כך חקוקה בליבו עד שנחשבה לגביו כדבר קטן.

ד. באהל יעקב (פרשת עקב ד"ט ונגמלה) פירש, שאדם הממלא את עצמו ביראת שמים עד שימלאו כל כלי נפשו, ממילא הוא מאיר בכך על אחרים ומשפיע עליהם מיראתו, וזהו שאמר שלגבי משה, כלומר כשהיו ישראל בדורו של משה וסמוכים אליו ראו את התנהגותו ויראתו הושפעו מיראתו, וממילא היה קל להם ונחשב להם כדבר קטן לזכות בעצמם ליראת שמים.

ה. ברוח חיים (פסוקי חיים) פירש, שכיון שכל אדם בעל כורחו הוא ירא מהרבה דברים רעים ומזיקים שברא אותם הקב"ה כדי שיהא דין בעולם, ושיבינו שהכל מגיע ממנו ויראו מלפניו, אם כן טוב לו להפוך את היראה מהדברים הרעים ליראה מהקב"ה, ואז אין לו לירא משאר הדברים [שהרי לא יפגעו בו, כיון שכל תכליתם היא לגרום לו לירא את הקב"ה]. ולכן היראה מהקב"ה נחשבת לדבר קל, שבמקום לירא את כל היראות שיש בעולם, יכול האדם לירא רק מהקב"ה וממילא יציל מכל שאר היראות.

ו. בצירור חיים (מהמ"ט, ע"ג י"ג) פירש, לפי מה שכתוב בסוכה (נג) 'כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו', ולכן אם לגבי משה שהיה יצרו גדול אף על פי כן נחשבת לו היראה כדבר קטן, כל שכן שלשאר ישראל אין זה קשה.

ז. עוד פירש, שכיונת הגמרא לומר שכשם שלמשה נחשב יראת שמים לדבר קטן, וזה משום שהכניע את יצרו בתחילה ומחמת כך יצרו מסור בידי, כך גם אמר לישראל שאם יזהרו שלא לשמוע בקול היצר בתחילת הסחתו, לאחר מכן ימסר בידם וגם להם יהיה קל להתנהג ביראת שמים.

ח. בקובץ הערות (פנימי האגרות, סי' י"ג ע"ג) פירש, שעצם האמונה בהקב"ה [שהיא היסוד ליראה] הוא דבר שקל מאוד להשיגו, אלא שרצונותיו של האדם לחיי חפירות מטים אותו שלא יאמין במה שמבין. ולפי זה שאלה הגמרא, כיון שבפועל קשה להאמין מחמת רצונותיו של האדם, מדוע כתוב על כך 'מה ה' אלהיך שגאל מעמך', ותירצה הגמרא, שמכך שאצל משה לא שלטו רצונותיו עליו ולכן היתה היראה לגביו כדבר קטן, מוכח שהיראה עצמה היא דבר קל ושייך לומר עליה 'מה'.

ט. בחמדת יהושע (ד"ה מה) פירש, שכזמנו של משה רבינו כל מי שהיה חוטא היה נענש מיד, כשם שמצאנו כך במקושש ובחטא העגל ובקורח ועדתו, ועל כן בזמנו היה דבר קל לחיות ירא חטא מכיון שראו שהחוטא מיד בא על עונשו, וזהו שאמרו לגבי משה, כלומר בזמן דורו של משה.

הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים

איתא מההירודשי הרי"ם ז"ל כי בנסיין לוקחים מהאדם כל המדרגות חוץ מיראת שמים, לכן אמר 'עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה' (בראשית כ"ב י"ב) שהיה לו כל כך הרבה יראת שמים, שהיה יכול להחזיק מעמד בנסיין העקידה שהיה נסיון גדול, והיה נצרך הרבה יראת שמים לעמוד בו. וזה דכתיב 'מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה' שרק יראת שמים עומד לו לאדם בשעת נסיון, כי כל המדרגות האחרות לוקחים ממנו. וזה 'מה ה' אלקיך שואל מעמך', 'שואלי לשון שאילה שלוקח ממך כל המדרגות בהשאלה' 'כי אם ליראה' שמשאירים אצלו להאחז בוה להתגבר, וכשעומד בנסיין מחזירין לו כל המדרגות, וזה שדרשו ז"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר 'ועתה ישראל וגו', שיראת שמים אינו בידי שמים ליקח ממנו גם בעת נסיון, וזה ה' אלקיך שואל מעמך, שגם כשלוקחין ממך כל המדרגות בשעת נסיון שישאר לו היראת שמים להאחז בה.

(לכ' שמחה, וירא)

אמרו יראת שמים מילתא זוטרתא היא וכו' לגבי משה מילתא זוטרתא היא מקשין הלא לישראל נאמר כי אם ליראה, וכי משום ולגבי משה מילתא זוטרתא חחשב למילתא זוטרתא גם לגבי ישראל. ונראה לך, על פי מה שכתב בספר ישמח משה פרשת וירא שיש חילוק בין ירא ה' ובין ירא את ה', כי ירא ה' הוא יראת הרוממות שירא את ה' מפני הדר גאווה, וירא את ה' היינו יראת מחמת העונש שיבוא עליו על ידי העבירה עיי"ש. והנה יראת העונש היה דבר קטן בעיני משה, כי אמר וחשב מי לא ירא לכל הפחות את ה' מחמת עונש, אבל יראת הרוממות זה אינו מצוי בכל אדם רק לבעלי מדרגה, הגה הכתוב אומר 'מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה' זאת דייקא, לכל הפחות יראת העונש וזה מילתא זוטרתא בעיני משה, ושפיר אמר אין לגבי משה, כפי השגתו של משה ביראת ה' יראת העונש מילתא זוטרתא ואחי שפיר.

(דעת סופר, עקב)